

A VILÁGBÉKE KÍNZÓ KÉRDÉSE, AVAGY A FASÍRT SÖTÉTJE

– Dérczy Péter (1951–2022) –

DECZKI SAROLTA

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet
tudományos munkatárs

deczki.sarolta@abtk.hu

ORCID 0000-0002-6609-8448

- 1982-ben jelent meg a *JAK-füzetek* első darabja, a *Fasírt avagy viták a „fiatal irodalomról”* Dérczy Péter szerkesztésében. A JAK akkori titkára, Szilágyi Ákos ezekkel a sorokkal indította útjára az új sorozatot:

Egy irodalom nem művek halmaza. Az egyes mű önmagában, más művek, irányzatok, hagyományok, folyóiratok nélkül elgondolhatatlan. [...] Az egyes mű és az egyes szerző irodalmi sorsára nem marad hatás nélkül, mikor és hol jelenik meg, milyen művekhez, szerzőkhöz, milyen hagyományokhoz és irányzatokhoz kapcsolják, és melyektől választják el, hogyan és kik olvassák, hányféleképpen értelmezik.¹

Az irodalom mindenkori létezőmódja tehát a hálózatoság, működése pedig az egyes résztvevők közötti közös munkán, kapcsolaton alapszik.

Vannak kitüntetett pontjai ennek a hálózatnak, akiknek a jelenléte, az ízlése, az odaadása különösen nagy hatással van az irodalom mindenkori alakulására. Akik nélkül a művek nemcsak hogy nem jutnának el az olvasókhoz, de meg sem születnének, vagy legalábbis nem abban a formában. A legendás szerkesztők ösztökélik, pátyolgatják a szerzőt, kiéneklük belőle a szöveget. Ilyen szerkesztő volt Dérczy Péter is, akár a *Kritikánál*, akár a *Magyar Nemzetnél*, akár a *Magyar Naplónál* vagy az *Élet és Irodalomnál* dolgozott. Az első lapnál újságíró-gyakornok volt, a másodiknál a kritikarovat szerkesztője, a harmadiknál főszerkesztő, a negyediknél pedig a prózarovat szerkesztője. Ahogyan Grecsó Krisztián írta róla, aki az *ÉS* prózarovatóban

¹ SZILÁGYI Ákos, „A József Attila Kör füzet sorozata elé”, in *Fasírt avagy viták a „fiatal irodalomról”*, szerk. DÉRCZY Péter, 5–6 (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1982), 5.

váltotta őt: „Péter remek érzékkel mozdított ki szerzőket a mélypontról, egyszerre volt szerkesztő, pszichológus, apa és barát.”² Ismert mindenkit, tudott mindenkiről mindent, hiszen egy lap nem működtethető anélkül, hogy a szerkesztő tisztában ne lenne a szerző aktuális életeseeményeivel, hangulatával, érdeklődési körével.

Aligha véletlen, hogy pályája kezdetének egyik legfontosabb állomása éppen a fent említett kötet, mely a „fiatal irodalom” aktuális állapotáról szóló vitacikkekéből válogatott. A nyolcvanas évek elején járunk, egy egyre nehezkesebb és tunyább, de még hatékony diktatúrában, ahol a nyilvánosság fórumai korlátozottak, de lassan már minden megjelenhet. Eddigre a próza már fordult egyet, a váteszszerep idejétmúlttá vált, és a hozzászólók többsége válságot regisztrál az irodalomban és az irodalmi közéletben egyaránt. A szerkesztő biztos kézzel válogat a tárgyban született hozzászólások között, melyek egyrészt az *Élet és Irodalomban*, másrészt az *Életünkben* folyó nyilvános vitához járultak hozzá. Dokumentumkönyvnek nevezi a kötetet, „mert híradás a jelenről”,³ és azt reméli, hogy ha valaki tíz év múlva előveszi, akkor azt mondja majd: „Igen, ez volt Magyarország.”⁴

Nehéz ma már osztozni abban az optimizmusban, mely az irodalom aktuális állapotát azonosítja Magyarországgal, de kétségtelen, hogy a szerkesztő által összeállított kötet nemcsak az irodalomról mondott valami nagyon fontosat, hanem az országról is, ahol élünk, és ahol egy Dérczy Péter nevű szerkesztő, kritikus, irodalomtörténész számára az irodalom ügye egy volt az ország ügyével.

Azért is fontos mérföldkő ez a kötet Dérczy pályáján, mert ebből már világosan kirajzolódnak egy szerkesztői-kritikusi-történelmi habitus alapvető vonásai: a háttérbe húzó szerénység, a vállalt szubjektivitás, a téma mély ismerete és a szerkesztői alaposág, mindemellett a kritikus éleslátása, aki a jövődőlvasóit és irodalomtörténelmséit is szem előtt tartja. S mindemellett szellemes geg a kötet címe, melynek első olvasásra semmi köze az irodalomhoz: *Fasírt*. Akkor sem vagyunk sokkal okosabbak, ha elolvassuk a Hajnóczytól vett mottót: „sötét volt, mint egy fasírtban”.

Dérczy Péter személyében remekül működött a szerkesztő, a kritikus és az irodalomtörténész társbérlete, hiszen jó huszonöt évig dolgozott az MTA Irodalomtudományi Intézetében is, ahol nemcsak fontos tanulmányai születtek, de jelenléte, hozzászólásai is sokat hoztattak a közös munkához. Nem is beszélve szeretetre méltó személyiségéről, szerénységéről, szakmai alázatáról, kedvességéről, humoráról, melyek kedvelt munkatárssá tették. Hozzászólásai a szakmai vitákon, konferenciákon mindig óriási műveltségről, tájékozottságról tanúskodtak, melyeket azonban sosem fitogtatott. Ő is rendszeresen részt vett a Modern Magyar Irodalmi Osztály és az Újvidéki Egyetem Hungarológia Tanszékének konferenciáin, melyeket immár több

² JÁNOSY Lajos, „Írói és olvasói elvárások: Beszélgetés Grecsó Krisztiánnaal”, *litera.hu*, 2009. július 28, <https://litera.hu/magazin/interju/iroi-es-olvasoi-elvarasok.html>.

³ DÉRCZY Péter, „Előszó”, in *Fasírt avagy viták a „fiatal irodalomról”*, szerk. DÉRCZY Péter, 9–10 (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1982), 10.

⁴ Uo.

mint négy évtizede szervez meg évente hol a magyarországi, hol a szerbiai fél, és egy Csáth Gézával foglalkozó tanulmánnyal szerepel a negyvenedik évfordulóra szerkesztett kötetben.⁵

Óriási rálátása volt a magyar irodalomra, és nemcsak egyes alkotókra, hanem folyamatokra, változásokra is, vagyis megvolt benne a szintézisalkotás ritka képessége, továbbá az, hogy tudását logikusan tudta rendszerezni és mesterien tömöríteni, ha szükség volt rá. Erről tanúskodik az a mindössze tizenegy oldalas tanulmánya is, melyben a magyar próza négy évtizedét tekinti át.⁶ Máستól hallatlan merészségnek, elbizakodottságnak tűnne, hogy ilyen kis terjedelemben ekkora problémahalmazt tárgyal, Dérczy viszont magabiztosan, kellő ökonómiával és érthetően magyaráz el bonyolult összefüggéseket, valamint kerüli az alkotók és művek telefonkönyvszerű felsorolását is. Mint ahogyan a leegyszerűsítéseket is, melyek sokszor pedig túlon túl is kézenfekvőnek tűnnek, különösen ilyen rövidke szöveg esetén. Hasonló áttekintést nyújtott Krúdy Gyula pályájáról (márpedig ez egy ekkora, ráadásul mind a mai napig teljesen fel nem tárt életmű esetén embert próbáló feladat),⁷ vagy éppen Karinthy Frigyes szépprózájáról.⁸

A két gyűjteményes kötet mellett egyetlen átfogóbb könyvet írt, Orbán Ottóról,⁹ mely már címében is szerénykedik, hiszen nem monográfiának nevezi a művet, hanem esszének. Kétségtelen, hogy a könyv stílusa inkább esszéisztikus, ám ez semmit sem von le tudományos értékéből. A koncepció logikus, releváns és elegáns, az elemzések meggyőzőek és nagy ívűek. Dérczy *is at his best*. Még akkor is, ha neki kétségei voltak saját magával kapcsolatban:

Az a helyzet, hogy nagyon elhúzódtott ez a munka, aminek az én esetemben csak az lehetett a következménye, hogy egyre több volt bennem a kétség, hogy egyáltalán tudok-e egy nagyobb lélegzetű szöveget előállítani, méltó lesz-e Orbán Ottó életművéhez, önbizalomhiány, önértékelési problémák, hogy a világbéke kínzó kérdését ne is említsem... Igen, néha elátkoztam, hogy vállalkoztam rá...¹⁰

⁵ DÉRCZY Péter, „Szecesszió és világgép összefüggése Csáth Géza prózájában”, in *Hosszmetset: Újvidék–Budapest konferenciasorozat*, szerk. FARAGÓ Kornélia és KAPPANYOS András, 136–145 (Újvidék: Forum Könyvkiadó, 2019).

⁶ DÉRCZY Péter, „Megszakítottság és folytonosság: A magyar próza elmúlt négy évtizede”, in DÉRCZY Péter, *Vonzás és választás*, 9–25 (Debrecen: Csokonai Kiadó, 2004).

⁷ DÉRCZY Péter, „Krúdy Gyula (Pályakép)”, in DÉRCZY Péter, *Töredékek a történetről*, 71–107 (Miskolc: Szépmesterségek Alapítvány, 2021).

⁸ DÉRCZY Péter, „Epikus hagyomány és személyiségválság – Karinthy Frigyes szépprózájáról”, in DÉRCZY, *Töredékek...*, 161–174.

⁹ DÉRCZY Péter, *Között: Esszé Orbán Ottó költészetéről* (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 2016).

¹⁰ JÁNOSSY Lajos, „Dérczy Péter: Orbán Ottó mindig kilógott,” *litera.hu*, 2016. szeptember 8., <https://litera.hu/magazin/interju/-76698.html>.

Önbizalomhiányról beszél, kétségekről, ami már csak azért is meghökkentő, mert sem a tudása, sem gondolkodásának tisztasága, ereje nem indokolja ezt. Dérczy Péter egész munkásságában talán az a leginkább tiszteletre méltó, hogy nem hivalkodik hatalmas elméleti-történeti felkészültségével, és nem engedi, hogy tisztánlátását elhomályosítsák az aktuális trendek, divatok. A posztmodern kánonból kiszorult Tar Sándor pályáját például mindvégig figyelemmel kísérte, számos tanulmány értékű kritikát írt róla, az életmű legalaposabb elemzői, ismerői közé tartozik. Hasonlóan tájékozott volt többek között Oravecz Imre, Esterházy Péter, Konrád György, Nádas Péter, Bodor Ádám, Darvasi László műveiben, és egyik legalaposabb ismerője a századforduló ködlovagjainak.

Dérczy Péter írásos életműve tehát egy szerkesztett és két saját kötet, valamint egy esszének hívott monográfia. Mindemellett azonban számos kritikát írt 1974-től haláláig, az Arcanum több mint háromezer találatot ad ki a nevére, mely akkor is szép szám, ha ez már a róla szóló, rá hivatkozó írásokat és duplikátumokat is tartalmazza. A szövegek itt maradnak velünk, orientálnak, tanítanak, nemcsak irodalomra, hanem az alázatra is. Arra, hogy csak kellő felkészültséggel, alapos munkával foglalkozzunk az irodalom ügyével. Merjük, akár szemben az aktuális trendekkel, divatokkal, csak magát a művet, annak külső-belső összefüggéseit feltárni, ezt pedig olvashatóan, tudományos szakzsargonról mentesen, de okosan, logikusan tálalni az olvasónak.

Dérczy Péterre, ahogyan egyik kedvenc hőisére, Orbán Ottóra is, a közötlenség jellemző. Szövegek, szerkesztőségek, műfajok között élt (nem is említettük, hogy 2009-ben ő kapta a litera.hu Napló-díját), sőt, ha mondhatjuk így, közöttünk. Velünk. A kortárs irodalom hálózatának nagyon fontos pontja volt, egyik legáldozatosabb munkása, legfelkészültebb olvasója. Akinek az irodalom ügye az ország ügye. Péter emlékét ápolni, munkáját folytatni az itt maradtak feladata, hasonló alázattal és odaadással.